

บทที่ 1

บทนำ

ความอ่อนแอของโรงเรียนในการที่จะใช้หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์และการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับโรงเรียนเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การขาดทักษะในการหาข้อมูลจากท้องถิ่น และการขาดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นในแง่ลึกของครู ตลอดจนการขาดบรรยากาศการเรียนรู้ในกลุ่มครู ซึ่งการพัฒนาครูเพื่อให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการจัดอบรมที่เน้นการให้ความรู้แก่ครูด้วยวิธีการบรรยาย หรือการสร้างสถานการณ์ให้ครูฝึกทำเอกสารหลักสูตรในระยะเวลาสั้น ๆ ตามที่ได้ปฏิบัติกันมานั้นไม่สามารถทำให้ครูเกิดความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมการทำงาน และบริบทที่แตกต่างกันของโรงเรียนและท้องถิ่นแต่ละแห่งได้

การวิจัยนี้จึงได้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาครูที่เน้นให้ครูได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ ได้พิจารณาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานตามสภาพที่เป็นจริง และได้พิจารณาสะท้อนกลับการปฏิบัติงานของตนเองมาใช้ในการพัฒนาครูเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแทนการอบรมระยะสั้น โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อที่จะตอบคำถามการวิจัยที่ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูเป็นอย่างไร และการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้พัฒนาให้ครูเกิดความรู้ ความเข้าใจ หัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงไร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยเหตุที่ใช้หลักสูตรแม่บทที่ถูกสร้างขึ้นตามความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและอุดมการณ์ของผู้สร้างหลักสูตรจากส่วนกลาง ที่มีความแตกต่างจากฝ่ายปฏิบัติซึ่งหมายถึงครู นักเรียนและชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตร และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วทั้งประเทศอยู่ในขณะนี้ ทำให้สิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตรไม่สามารถเข้าถึงวิถีชีวิตและอุดมการณ์ของกลุ่มผู้ปฏิบัติ ทำให้ผู้ปฏิบัติมองไม่เห็นประโยชน์ ไม่สามารถรับรู้ถึงจุดหมายปลายทางของหลักสูตรได้ชัดเจน เป็นผลให้ความรู้ ทักษะและทัศนคติที่ถูกถ่ายทอดให้ ผู้เรียนไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้อย่างถ่องแท้และทำความเข้าใจเชื่อมโยงสิ่งที่แปลกปลอมกับสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวและชุมชนได้ (สำลี ทองธิว, 2544)

เนื่องจากเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนที่ถูกกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ ในหลักสูตร แม้บทจากส่วนกลางไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นแต่ละแห่งได้หมด ดังนั้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมท้องถิ่นของตน เกิดความรักความผูกพัน รวมทั้ง ภาควิชาภูมิในท้องถิ่นของตน ตลอดจนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนา ตนเอง พัฒนาครอบครัว และพัฒนาท้องถิ่น สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนได้อย่าง เป็นสุข (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงเน้นให้ สถานศึกษาจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และกำหนดให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษามากขึ้น ดังที่ปรากฏในมาตราที่ 27 ที่กำหนดว่า ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่ จัดทำสาระของหลักสูตรเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและ การประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อศึกษาต่อ ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) เพื่อเป็นการสนองตอบต่อพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนในท้องถิ่นจะต้องพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับสภาพความต้องการของคนในท้องถิ่น รวมทั้งสภาพปัญหาของท้องถิ่นเพื่อ ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนต่อไป

จากการศึกษาของสำลี ทองธิว (2541) และ (2544) พบว่าปัญหาในการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นในโรงเรียนอยู่ที่การขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ของครู ทั้งนี้เนื่องจากการเคยชินต่อการใช้หลักสูตรและแผนการสอนสำเร็จรูปที่มาจาก กระทรวงศึกษาธิการ ครูจึงไม่คุ้นเคยกับบทบาทในการเป็นผู้พัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เอง ครูเข้าใจ ว่าการสร้างหลักสูตร คือการทำแผนการสอนอย่างต่อเนื่องจนจบเรื่องที่จะต้องสอน นอกจากนี้ การที่ครูยังขาดความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมในแง่ลึก นั้น เนื่องมาจากความสัมพันธ์ของครูกับชาวบ้านเป็นความสัมพันธ์อย่างผิวเผิน เกิดขึ้นเป็นครั้ง เป็นคราวในงานต่าง ๆ ของโรงเรียนและหมู่บ้าน เช่น การนำวงดุริยางค์ของโรงเรียนไปร่วมงาน พิธีในหมู่บ้าน และการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่ง เมื่อเสร็จสิ้นงานแล้วก็ไม่มีการติดต่อกันอีกชาวบ้านกับโรงเรียนจะติดต่อสัมพันธ์กันอีกครั้งก็ ต่อเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องการความช่วยเหลือ การไม่มีความใกล้ชิดผูกพันกันมากพอระหว่าง ชาวบ้านกับครู ประกอบกับการจัดการศึกษาในลักษณะที่โรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการ เรียนการสอนเพียงสถาบันเดียวทำให้ชาวบ้านเกรงใจ และไม่สะดวกใจที่จะให้ข้อมูล ย้อนกลับเกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน ไม่กล้าที่จะให้ข้อเสนอแนะเพื่อ ปรับเปลี่ยนระบบการจัดการศึกษาให้สนองตอบต่อสภาพวิถีวัฒนธรรมและค่านิยมของชาวบ้าน สำลี ทองธิว (2541) ยังพบอีกว่าครูมีจุดอ่อนในแง่ระเบียบวิธีวิจัย โดยเฉพาะวิธีวิจัยภาคสนาม (Field Study) ซึ่งรวมถึงการสร้างและใช้เครื่องมือประเภทแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และ การสังเกตในการเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูลและการตีความข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดข้อมูล

ของท้องถิ่น ซึ่งนับว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากเงื่อนไขหนึ่งในการศึกษาข้อมูล และลักษณะ โดยทั่วไปของชุมชน

ปัญหาประการสุดท้ายที่สำคัญ ทงอิวิ (2544) พบคือ การขาดบรรยากาศของชุมชน การเรียนรู้ในกลุ่มครู ทำให้การดำเนินการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในระยะแรก ๆ นั้น ครูไม่สามารถเริ่มต้นช่วยกันวางแผนศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน บางคนไม่สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลท้องถิ่นร่วมกันด้วยเวลาและความสนใจไม่ตรงกัน และไม่สามารถนำข้อมูลที่หลากหลายที่ได้มาแลกเปลี่ยนอภิปรายเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การที่ครูต่างคนต่างทำนี้เมื่อครูคนใดคนหนึ่งเกิดข้อข้องใจระหว่างกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นครูจะทิ้งภาระงานนั้นไว้และหันไปให้ความสนใจกับงานประจำอื่น ๆ แทน หรือรอจนกว่าจะมีผู้รู้หรือนักวิชาการจากภายนอกมาให้ความช่วยเหลือซึ่งเป็นเหตุให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูเป็นไปโดยไม่ราบรื่น ดังนั้นเมื่อทางโรงเรียนต้องการให้ครูคนอื่น ๆ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ ขึ้นใช้บ้าง ครูกลุ่มที่เคยดำเนินการพัฒนาหลักสูตรจึงไม่สามารถให้คำแนะนำแก่เพื่อนครูเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลจากท้องถิ่น หรือกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากความรู้และข้อมูลที่ครูกลุ่มดังกล่าวได้เรียนรู้กัน เป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่มีการวิเคราะห์ อภิปรายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งพอที่จะนำมาสังเคราะห์ เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปเผยแพร่ต่อไปได้

ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สืบเนื่องมาจากการที่ครูคุ้นเคยกับบทบาทของการเป็นผู้ถูกกระทำ คอยปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทมานาน คณะการศึกษาโครงการ “ การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ” (2541) มองว่าการ เคยชินต่อการเป็นผู้ถูกกระทำ เป็นฝ่ายตั้งรับที่เอาแต่บริโภคความรู้หรือปฏิบัติตามความคิดของผู้อื่นไม่ได้ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ยั่งยืนแต่อย่างใด ดังเช่นในงานวิจัยของ สาลี ทองอิวิ (2544) กรณีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านต้นแก้ว หลังจากที่คุณพอลจะมองเห็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว ผู้วิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการจากภายนอกได้พยายามหลายครั้งที่จะถอยห่างออกมาและเปิดโอกาสให้คุณได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตลอดจนแก้ปัญหาที่พบในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยตนเอง แต่แนวทางดังกล่าวก็ไม่บรรลุผลตามที่ต้องการได้ คุณยังคงเรียกร้องและรอคอยความช่วยเหลือจากผู้วิจัยซึ่งต้องกลับไปกระตุ้นรวมทั้งให้ความช่วยเหลือครูในระยะต่อมา

ดังนั้นเพื่อให้ครูมีความสามารถสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ครูในแต่ละท้องถิ่นจะต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักปรับหรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมกับบริบทที่ครูกำลังเผชิญอยู่ ที่สำคัญ สาลี ทองอิวิ (2544) เห็นว่าครูต้องมองคนในชุมชนด้วยสายตาของคนในชุมชน เข้าใจที่มา และศึกษาถึงวิวัฒนาการของภูมิปัญญาเพื่อให้เข้าใจถึงฐานะรากของชาวบ้าน ทำให้เข้าใจจุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนเพื่อหาทางช่วยเหลือทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความแตกต่างหลากหลาย มีธรรมชาติที่ไม่เหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจ สภาพ

ทางกายภาพ บริบททางวัฒนธรรมและสังคม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะนี้นอกจากจะทำให้ครูได้รับรู้ ได้เรียนรู้สภาพการณ์และปัญหาที่แท้จริงของท้องถิ่น มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นมากขึ้น ได้พัฒนาสัมพันธภาพระหว่างครูกับชุมชน ตลอดจนมีโอกาสในการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมความเป็นท้องถิ่นแล้ว ยังจะทำให้ครูได้คุ้นเคยกับเนื้อหาที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับวิชาที่ตนเองสอน ได้เชื่อมโยงหลักสูตรและการสอนเข้าด้วยกัน รวมทั้งเกิดทักษะในการทำงานร่วมกันกับเพื่อนครูในการพิจารณาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน (Saban, 1995) งานในการพัฒนาหลักสูตรต้องการผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นพิเศษและมีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ความต้องการของสังคม มีความรู้เกี่ยวกับความสนใจและกิจกรรม รวมทั้งวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน (Stenhouse, 1983) สเตนเฮาส์ (Stenhouse) เห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการพัฒนาครู

โครงการพัฒนาวิชาชีพครูที่ได้จัดขึ้นในหลายปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นมาเพียงชั่วคราวชั่วคราวตามกระแสความนิยมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ได้จัดขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การปฏิรูปในระยะยาว การพัฒนาวิชาชีพครูถูกมองว่าเป็นสิ่งแรกที่ควรจะต้องออกไปหากงบประมาณในทางด้านการศึกษามีจำกัด อย่างไรก็ตามความคาดหวังที่จะให้ครูมีมาตรฐานการสอนในระดับสูง และมีความรับผิดชอบในการเผชิญกับเรื่องที่ทำนายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาจะไม่ได้รับผลสำเร็จหากนักการศึกษาไม่ได้ช่วยเหลือครูให้มีโอกาสได้เรียนรู้เนื้อหาและทักษะใหม่ ๆ (US. Department of Education, 1996a) ดาร์ลิง-แฮมมอนด์ และแมกเลากลิน (Darling-Hammond and McLaughlin, 1995) ซึ่งให้เห็นว่าการเรียนรู้เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริงได้ไม่สามารถทำเป็นชุดความรู้สำเร็จรูป หรือจัดกระทำแบบบนลงล่าง (top-down) เหมือนรูปแบบการพัฒนาครูประจำการที่ได้ปฏิบัติกันมา การพัฒนาวิชาชีพครูในยุคแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้ไม่ควรเป็นแค่เพียงการให้ทักษะใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่ ๆ แก่ครูเท่านั้น แต่ต้องรวมไปถึงการเปิดโอกาสให้ครูได้ฝึกในบริบทที่เป็นจริง ได้ฝึกการคิดสะท้อนกลับเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตัวเองอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนได้สร้างความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับเนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และผู้เรียน การพัฒนาวิชาชีพครูที่มีประสิทธิภาพต้องเน้นที่กระบวนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ ให้โอกาสครูได้เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียน ส่งเสริมให้ครูได้ใช้เทคนิคและดำเนินการตามกระบวนการสืบสอบและให้วิธีการแสวงหาความคิดใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความแตกต่างระหว่างบุคคล โรงเรียน และสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งให้ครูได้มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาวิชาชีพครูที่ได้ผลมากที่สุดจะเกิดขึ้นเมื่อครูเป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต และเมื่อครูได้เรียนรู้ในบริบทที่ตนเองกำลังเผชิญ (Little, 1993; Farrell, 1998)

จุดสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้ครูสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริงคือ ครูต้องเรียนรู้ที่จะสร้างชุมชนการเรียนรู้ (learning community) ขึ้นในชุมชนของครู เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะนี้จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มครูมากกว่า

การทำงานโดยครูคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง ชุมชนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้หากครูในโรงเรียนเดียวกัน ตั้งแต่หนึ่งคนขึ้นไป ใช้แหล่งความรู้มากกว่าหนึ่งแหล่งขึ้นไปในการแสวงหาคำตอบ มีเป้าหมายที่ต้องการไปให้ถึงร่วมกัน ช่วยเหลือกันเพื่อวางแผนและดำเนินการไปให้ถึงเป้าหมาย เมื่อชุมชนการเรียนรู้เกิดขึ้นหลาย ๆ ชุมชน สิ่งที่ตามมาก็คือ การเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งส่งผลให้ครูเกิดข้อความรู้ที่กว้างมากขึ้น ชุมชนการเรียนรู้สนับสนุนให้ครูเป็นผู้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการอภิปรายถกเถียงประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์ เชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ ตลอดจนแสวงหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพื่อนำมาสรุปเป็นข้อความรู้ ซึ่งข้อความรู้ที่เกิดขึ้นกับครูแต่ละคนนั้นเป็นผลมาจากการกระทำปฏิสัมพันธ์ การอภิปรายร่วมกัน แสวงหาข้อมูลอย่างต่อเนื่อง หรืออาจกล่าวได้ว่ามาจากกระบวนการกลุ่มเพื่อศึกษาค้นคว้าวิธีแก้ปัญหาหรือหาทางออกของปัญหาโดยสมาชิกทุกคนในชุมชนนั้นนั่นเอง (สำลี ทองธิว, 2543)

ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาวิชาชีพครูมีประสิทธิภาพ U.S Department of Education (1996b) เสนอว่ารูปแบบของการพัฒนาควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีเนื้อหาเข้มข้นและบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ครูกำลังปฏิบัติอยู่เป็นประจำ การจัดกิจกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูให้เหมาะสมกับยุคแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้ควรมีลักษณะให้ครูได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง (self study) มีกลุ่มการเรียนรู้ (group study) ซึ่งสำลี ทองธิว (2544) เรียกว่า ชุมชนการเรียนรู้ (learning community) มีการใช้กระบวนการสืบสอบเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ (inquiring into practice) มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) และมีการปรึกษาร่วมกันกับเพื่อนหรือผู้ในเทศก์ ในขณะเดียวกัน การพัฒนาวิชาชีพครูต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของครู และเพิ่มความสำเร็จในการเรียนรู้ของนักเรียน จุดเน้นของการพัฒนาวิชาชีพครู คือ สิ่งที่ครูในแต่ละโรงเรียนต้องการจะรู้และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้กับนักเรียนได้จริง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ได้รับการยอมรับจากนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ว่าเป็นนวัตกรรมรูปแบบหนึ่งที่ใช้สำหรับการพัฒนาวิชาชีพครูที่เอื้อต่อการพัฒนาบรรยากาศของการทำงานที่สนับสนุนให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ยกสถานะของนักการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค (skilled technician) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ (scholar-practitioner) (McKay, 1992) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบของการเรียนรู้จากประสบการณ์ การติดตามสภาพที่เป็นจริงระหว่างการปฏิบัติงาน (practice) การพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับ (reflection) และการเรียนรู้ (learning) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ครูได้มีบทบาทในการเก็บข้อมูล พิจารณาทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงานของตนเองที่ถูกแสดงออกมาให้เห็นในข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่ได้จากการเก็บข้อมูล และกล่าวอ้างถึงความรู้ที่ได้ด้วยการสรุปข้อค้นพบที่เป็นความรู้ใหม่จากหลักฐานที่เชื่อถือและสามารถพิสูจน์ได้ (McNiff, 2002) รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทางการศึกษา (educational action research) มีอยู่หลากหลายขึ้นอยู่กับแนวทางและยุทธวิธีในการ

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) การปฏิบัติงานตามแผน (acting) การสังเกตติดตามการทำงาน (observing) และการพิจารณา ทบทวนสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflecting) ไชค์เนอร์ (Zeichner, 2000) ได้กล่าวถึงมิติที่ หลากหลายของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการว่าอยู่ในรูปของสภาวะโครงสร้างที่ถูกจัดขึ้นมาเพื่อ สนับสนุนการทำงานของครูนักวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการเปิดโอกาสให้ครู ได้ปฏิบัติงานอย่าง เป็นระบบ ทำให้เข้าใจการปฏิบัติงานของตนเองมากขึ้น รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง การปฏิบัติงานของตนเองได้ตลอดเวลาตามหลักฐานที่ประจักษ์ด้วยตาของตนเอง ลักษณะที่ สำคัญอีกประการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ เป็นกิจกรรมที่ครูได้ร่วมมือกันทำงานใน การออกแบบและดำเนินการสืบสอบการปฏิบัติงานในโรงเรียน ตลอดจนศึกษาถึงตัวแปรที่ ส่งเสริมและขัดขวางการทำงานของครูซึ่งขณะทำงานของครูนักวิจัยจะส่งเสริมและสนับสนุน การทำงานซึ่งกันและกันโดยการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ สิ่งที่ครูตระหนัก รวมทั้งผลที่ได้จาก การปฏิบัติงานของตนเองและเพื่อนครู ครูจะได้แนะนำและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการ ปฏิบัติงานของเพื่อนครู Stevenson, 1991; McKay, 1992; Anderson, Herr, and Nihlen, 1994; Johnson. 1995) เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ เพื่อการปรับปรุงวิธีการ ปฏิบัติงานของครูตามสภาพจริง ซึ่งครูสามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยไปแก้ปัญหาที่ครูกำลัง เผชิญอยู่ได้ทันที (สุวิมล ว่องวาณิช, 2543)

จากการศึกษาของของไชค์เนอร์ แครโร-บรูซ และแมเรียน (Zeichner, Caro-Bruce, and Marion, 1998 อ้างถึงใน Zeichner, 1998)) เกี่ยวกับผลของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูในรัฐ วิสคอนซิน (Wisconsin) สหรัฐอเมริกา สรุปได้ว่าเมื่อครูได้ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแล้ว 1) ครูมี ความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นในทุกสถานการณ์ ครูรู้สึกว่าเขาสามารถควบคุมการ ปฏิบัติงานและการคิดของตนเองได้มากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยุ้งยากที่เกิดขึ้นขณะ ปฏิบัติงาน 2) ครูมีการย้อนกลับมาพิจารณาการปฏิบัติงานของตนเอง และเกิดความตระหนัก ในความจำเป็นของการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับผลที่ได้จากการปฏิบัติงานของ ตนเองมากขึ้น 3) ครูได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมงานเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเอง และเห็น ความสำคัญของการปฏิบัติงานแบบเป็นแนวร่วม (collaborative) กับเพื่อนครูมากขึ้น 4) ครูได้ เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองทั้งจากการทำวิจัยด้วยตนเองและจากการทำวิจัยของ เพื่อนครูนักวิจัย 5) ครูให้ความสำคัญกับการพูดคุยและรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน รวมทั้ง เพิ่มความคาดหวังเกี่ยวกับสิ่งที่นักเรียนรู้และสามารถทำได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผล การศึกษาของแมเรียน (Marion, 1998) ที่พบว่าครูชั้นประถมศึกษาในเมืองแมดิสัน รัฐ วิสคอนซินนั้นมีความรู้สึกที่ดีกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ครูรู้สึกว่าเขาได้เป็นเจ้าของงานวิจัย และเชื่อว่าทฤษฎีในการปฏิบัติงานของตนเองมีคุณค่าและเชื่อถือได้ ตลอดจนสามารถก่อให้เกิด ความแตกต่างในชีวิตแห่งการเรียนรู้ของทั้งครูและนักเรียน แมเรียน (Marion) เห็นว่าครูที่ได้ทำ การวิจัยเชิงปฏิบัติการรู้สึกว่าคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างไปในทาง ที่ดีขึ้น ประสบการณ์ที่ได้ทำให้ครูรู้สึกมากกว่าการเป็นเจ้าของในการจัดการเรียนการสอน

จากความสำเร็จและข้อค้นพบของนักวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าและทดลองเกี่ยวกับยุทธวิธี การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ครูเกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงและปรับปรุง การทำงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และบริบทของตนเอง โรงเรียน และท้องถิ่น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้กระตุ้นให้ครูทำวิจัยเชิงปฏิบัติการในการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันแทนการใช้วิธี ฝึกอบรมซึ่งอยู่ในรูปของการฝึกอบรมระยะสั้นที่เน้นในเรื่องของเนื้อหาความรู้ด้านทฤษฎีมากกว่า การนำไปปฏิบัติและมีระยะเวลาในการอบรมเพียง 1-3 วัน เนื่องจากในกระบวนการให้ความรู้ ของการฝึกอบรมนั้นวิทยากรหรือผู้รู้มักจะเป็นผู้แสดงอยู่ตลอดเวลา ครูมีหน้าที่เป็นเพียงผู้ ที่คอยฟังรับเอาข้อความต่าง ๆ ในการจัดอบรมโดยมากนอกจากจะไม่มีการติดตามช่วยเหลือ ในการนำข้อความที่ได้จากการฝึกอบรมไปสู่การปฏิบัติในโรงเรียน จึงเป็นสาเหตุให้ครูที่เข้ารับ การอบรมไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติงานในบริบทที่แท้จริงได้ (สมปอง ชดกิง, 2531; ปทีป เมธาคุณวุฒิ, อุทุมพร จามรมาน, ชุมพร ยงกิตติกุล, และสุวิมล วัชรภักย์, 2531; กิรินทร์ สหเสวียนต์, 2540) ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านต้นแก้ว ได้กล่าวถึงจุดอ่อนของการจัดอบรมที่ ได้ปฏิบัติกันมาไว้ในงานวิจัยเรื่อง โครงการพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ว่า การเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ของครูในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องที่ค่อนข้าง ซับซ้อน ไม่ได้เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าครูจะสามารถนำความรู้ที่ได้อบรมไปปฏิบัติได้จริง หากต้องการให้ ความรู้แก่ครูในระดับที่ครูสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในโรงเรียนได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องให้ โอกาสครูได้ฝึกปฏิบัติในบริบทที่เป็นจริงและเรียนรู้จากการปฏิบัติงานของตนเอง

“.....กระบวนการข้าราชการมันเป็นระบบอเมริกัน คือ รมในห้องแอร์ ครูไปอบรมเรื่องการศึกษาในชั้นเรียนได้แค่กระดาษมาก็ไม่รู้จะลงมือกัน อย่างไร แต่อาจารย์ (สำลี) รมแบบเวียดนาม ทำเอาเลย ขุดหลุมลงสนามเลย มันได้ประสบการณ์.....” (มานพ จินะนา สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน, 2542 อ้างถึงใน สำลี ทองธิว, 2542; 101)

การให้อำนาจครู (empower) ได้ริเริ่มและออกแบบแนวการทำงานในการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นของตนเองด้วยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น นอกจากครูจะได้แสวงหาแนวทางที่จะ ทำให้ตนเองเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพความต้องการ การดำเนินวิถีชีวิต และปัญหา ของคนในชุมชน รวมทั้งสามารถกำหนดเรื่องและองค์ประกอบในหลักสูตร ท้องถิ่นให้มี ความสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตและสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนแล้ว ครูยังจะได้ แสวงหาความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามสภาพที่เป็นจริงในระหว่าง การดำเนินการพัฒนาหลักสูตร และได้พิจารณาทบทวนสะท้อนกลับเกี่ยวกับการดำเนินงาน ในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง ภายใต้การช่วยเหลือและสนับสนุนของผู้วิจัยซึ่งจะทำหน้าที่

เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในระหว่างการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการให้กับครู

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ทำงานร่วมกันโดยใช้กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู

คำถามในการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนเป็นอย่างไร?
  - 1.1 ปัจจัยใดที่มีผลในการทำให้ครูสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ?
  - 1.2 ลักษณะการทำงานในแต่ละขั้นของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูเป็นอย่างไร?
  - 1.3 ขั้นตอนใดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เป็นปัญหาสำหรับครู ทำไมขั้นตอนดังกล่าวจึงเป็นปัญหา?
  - 1.4 ครูมีวิธีการแก้ปัญหาที่พบในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างไร ทำไมครูจึงแก้ปัญหาด้วยวิธีการเช่นนั้น?
2. ปัจจัยใดที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู?

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเน้นเฉพาะกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังของกระบวนการที่เกิดขึ้น รวมทั้งปัจจัยที่ก่อให้เกิด

กระบวนการดังกล่าว ตลอดจนการแก้ปัญหาและการมองปัญหาของครู โดยทำการวิเคราะห์ วิพากษ์ข้อมูลทั้งหมดที่เก็บในระหว่างการวิจัยภาคสนามในบริบทวัฒนธรรมของครู ภายใต้กรอบทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบการรับรู้ ความเข้าใจและการตีความของผู้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู

การศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรของครูในงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาตั้งแต่ขั้น การศึกษาข้อมูลท้องถิ่น ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและแนวการมองปัญหาของชุมชน นำข้อมูลท้องถิ่นมาสร้างเป็น หลักสูตรตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร จนกระทั่งได้เอกสารหลักสูตรซึ่งได้รับการปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการชุมชนเท่านั้น

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา เป็นครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาทั้งหมด 3 โรงเรียน จำนวน 27 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ กำหนด คือ เป็นครูที่สอนในระดับประถมศึกษา และสมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้นามแฝง “โรงเรียนฝาง 1” “โรงเรียนฝาง 2” และ “โรงเรียนฝาง 3” แทนชื่อโรงเรียนของกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 โรงเรียน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เอกสารหลักสูตรที่ชาวบ้านและครูร่วมกันสร้างขึ้นใน ลักษณะของเนื้อหาสาระใหม่ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งเนื้อหาดังกล่าวไม่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรแม่บท มีเป้าหมายเพื่อให้ ผู้เรียนเข้าใจสภาพวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นหลักสูตรบูรณาการ ที่อิงโครงสร้างเวลาและขอบเขตสาระความรู้ในหลักสูตรแม่บท ซึ่งสามารถนำไปใช้ในลักษณะ ของการนำไปเสริมเพิ่มในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในตารางเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและ ความต้องการของโรงเรียน ในหลักสูตรประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความสำคัญและ ความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาและประสบการณ์ในหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน โครงสร้างเวลาเรียน สื่อการสอน และการวัดและประเมินผล โดย เนื้อหา ทักษะ และประสบการณ์ในหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูเขียนขึ้นจะต้องได้รับการเห็นชอบจาก คนในชุมชนก่อนที่จะนำไปสอนต่อไป

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

1. ครูศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพของชุมชน ได้แก่ สภาพวิถีชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
2. ครูและคนในท้องถิ่นร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามสภาพปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และลักษณะอันพึงประสงค์
2. ครูกำหนดคาบเวลาเรียน และเกณฑ์การวัดและประเมินผลตามบริบทของโรงเรียน
4. ครูจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร
5. ครูนำหลักสูตรที่ได้ไปนำเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา หรือคณะกรรมการโรงเรียนที่เป็นคนในท้องถิ่น (ในกรณีที่ยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา) และผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ
6. ครูปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรตามคำแนะนำและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสถานศึกษา หรือคณะกรรมการโรงเรียน (ในกรณีที่ยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา) ก่อนการนำหลักสูตรไปใช้

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบของครูในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งและในการแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นระหว่างการทำงานเพื่อให้ครูเกิดความเข้าใจเหตุการณ์ สถานการณ์ และปัญหาที่ครูกำลังเผชิญ ซึ่งครอบคลุมถึงการเปิดโอกาสให้ครูหรือกลุ่มครูได้ร่วมวิเคราะห์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษานั้นมาใช้ในการแก้ปัญหา ให้คำตอบ หรือให้คำอธิบายเกี่ยวกับงานที่ครูกำลังปฏิบัติได้

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การดำเนินการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบโดยมุ่งศึกษาเหตุการณ์ สถานการณ์ และแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยครู ซึ่งครอบคลุมถึงการสร้างชุมชนการเรียนรู้ในกลุ่มครูโดยเปิดโอกาสให้ครูหรือกลุ่มครูได้ร่วมวิเคราะห์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ และจากการศึกษานั้นมาใช้ในการแก้ปัญหา ให้คำตอบ หรือให้คำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้

ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู หมายถึง สภาพการณ์หรือสิ่งสนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู รวมถึงกระบวนการสร้างชุมชนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครู

ครูชั้นประถมศึกษา หมายถึง ครูที่ทำการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2543-2544 ที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นวิธีดำเนินการวิจัยที่ใช้ในการศึกษารังนี้ โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาพฤติกรรม การกระทำของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้สภาพเหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด เพื่อให้ได้ภาพรวมทั้งหมดที่เป็นพลวัตของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู ได้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ เข้าใจความหมายของสิ่งที่ครูและคนในชุมชนได้พูดหรือปฏิบัติ พยายามค้นหาข้อมูลเบื้องต้น เบื้องหลังของพฤติกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมในสังคม และแสวงหาคำอธิบายให้กับข้อมูลที่สังเกตได้โดยใช้มุมมองของครูและคนในชุมชนนั้น วิธีดำเนินการวิจัยในการศึกษานี้ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ

1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย (selecting a research setting)

ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 3 โรงเรียนเป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องด้วยความสำคัญจำเป็น 3 ประการคือ

1.1 คนหนุ่มสาวในอำเภอฝางมีค่านิยมในการย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในตัวเมือง ในขณะที่คนหลายเชื้อชาติเป็นจำนวนมากพากันอพยพเข้ามาอาศัยและทำงานในอำเภอฝาง นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการทำสวนผลไม้ขนาดใหญ่ทำให้เกิดมลภาวะทั้งทางน้ำและทางอากาศ ดังนั้นในฐานะของหน่วยงานที่ให้บริการทางการศึกษา โรงเรียนเอกชนทั้ง 3 โรงเรียนจำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นเพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับอำเภอฝาง

1.2 โรงเรียนเอกชนทั้ง 3 โรงเรียน ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตชายแดนมีระยะทางห่างไกลจากตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 160 กิโลเมตร และมีเส้นทางคมนาคมที่คดเคี้ยวขึ้นลงตามไหล่เขา ซึ่งเป็นอุปสรรคในการติดตามอย่างต่อเนื่องและทันเหตุการณ์ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานด้านการศึกษาจากส่วนกลาง ขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางเข้าไปร่วมกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพครูที่จัดขึ้นในตัวเมืองเช่นกัน

1.3 ผู้วิจัยเคยทำงานร่วมกับครูทั้ง 3 โรงเรียน จึงทำให้มีความคุ้นเคยกับผู้บริหารโรงเรียน รวมทั้งมีพื้นความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมของทั้ง 3 โรงเรียนอยู่บ้าง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถพูดภาษาถิ่นได้ ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับมุมมองของครู ตลอดจนสถานการณ์ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน

2. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกคนหนึ่งในพื้นที่ (gaining access to the setting)

ขั้นที่ 1 การเข้าพบกับผู้บริหาร

ผู้วิจัยเข้าพบผู้บริหารโรงเรียนของทั้ง 3 โรงเรียนเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และรายละเอียดของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูชั้นประถมศึกษา รวมทั้งของความร่วมมือในการสนับสนุนและขออนุญาตจากผู้บริหารให้ครูได้สมัครเข้าร่วมโครงการ

ขั้นที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์กับครู

ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับครู (make rapport) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดสนทนากลุ่มย่อย (group discussion) และสัมภาษณ์ครูเพื่อศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ และปฏิกิริยาของครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการ เมื่อเข้าพื้นที่ได้ระยะหนึ่งผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกลุ่มกับครูที่สนใจในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อชี้แจงให้ครูทราบวัตถุประสงค์และรูปแบบของการดำเนินงานในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งผลที่ครูจะได้รับหลังจากเข้าร่วมโครงการ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้ให้ครูสมัครเข้าร่วมโครงการ

3. การกำหนดบทบาทของผู้วิจัย (presenting oneself)

บทบาทหลักของผู้วิจัยในการศึกษาครั้งนี้คือ เป็นผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนที่ทำบทบาทเป็นผู้สังเกต (Participant as observer) นอกจากผู้วิจัยจะได้ทำกิจกรรมร่วมกับครูแล้วผู้วิจัยยังได้ทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมของครูและผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ตั้งแต่ในระยะแรกของการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับครู จนกระทั่งครูสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้สำเร็จในระยะสุดท้ายด้วย สำหรับในระยะแรกของการเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามในแต่ละโรงเรียนโดยใช้เวลาโรงเรียนละ 1 สัปดาห์นั้น ผู้วิจัยใช้การสังเกต และสัมภาษณ์ครู (Key informants) ที่ผู้วิจัยได้รู้จักจากการแนะนำต่อ ๆ กันไปในลักษณะลูกโซ่ (Snowball Sampling Technique) เกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาวิชาชีพที่ครูเคยเข้าร่วม ความร่วมมือและความสัมพันธ์ทางวิชาการของครูทั้งในโรงเรียนเดียวกันและต่างโรงเรียน รวมทั้งความต้องการในการพัฒนาความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลังจากที่ได้จำนวนครูที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างแน่นอนแล้วผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มครูกำหนดรายละเอียดในการดำเนินการโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากเค้าโครงของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็นแนวการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ 8 ขั้น คือ

3.1 ขั้นนำ : การนำเข้าสู่ประเด็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการปรับพื้นความรู้ของครูเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.2 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขั้นที่ 1 : ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพของท้องถิ่น

- 3.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 2 : กำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา และ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
- 3.4 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 3 : กำหนดคาบเวลาเรียน และเกณฑ์ การวัดและประเมินผล
- 3.5 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 4 : จัดทำเอกสารหลักสูตร
- 3.6 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 5 : การตรวจสอบและประเมินหลักสูตร ท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น เพื่อดูความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร
- 3.7 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชั้นที่ 6 : ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนการนำ หลักสูตรไปใช้
- 3.8 ขั้นสรุป : การประชุมสัมมนาเพื่อนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นที่ครูได้พัฒนาขึ้น

เมื่อเสร็จสิ้นโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการของ ครูแล้วผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการของครู รวมทั้งปัจจัยที่ก่อให้เกิด กระบวนการดังกล่าว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนามในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองด้วยวิธีการ วิจัยเชิงคุณลักษณะ ซึ่งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เป็นหลัก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของ ครูในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการสังเกตแบบที่ เป็นผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนที่ท่าบวบทาบเป็นผู้สังเกต (Participant as observer) โดยผู้วิจัยจะวางตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ในขณะที่ทำงานและทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทําวิจัย เชิงปฏิบัติการของครู รวมทั้งทำหน้าที่ในการสังเกตพฤติกรรมการทำงานของครู

2. การสัมภาษณ์ (interview) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ทั้งคนที่อยู่ในเหตุการณ์ร่วมกับผู้วิจัย และคนที่อยู่ใน เหตุการณ์ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้ร่วมอยู่ด้วย เป็นการสนทนาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและ เหตุการณ์ที่กำลังสังเกต จุดประสงค์ของการสัมภาษณ์ คือ การพยายามเก็บข้อมูลรายละเอียด เบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ผู้ถูกสัมภาษณ์กำลังกระทำ เป็นการถามเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ อธิบายรายละเอียดของสิ่งที่กำลังกระทำ รวมทั้งเหตุผลในการกระทำ

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณลักษณะมีความถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ได้แก่ เปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันจากเวลา สถานที่ แหล่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ฝ่าย ตลอดจนเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และ ทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research theories) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดความเป็นระบบในการศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งขณะที่อยู่ในพื้นที่ (Analysis in the Field) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นและสร้างข้อสรุปเป็นระยะเพื่อตั้งเป็น สมมติฐานชั่วคราว (working hypothesis) เพื่อตรวจสอบว่าผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลครบถ้วนหรือไม่ รวมทั้งเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ถูกต้อง ไม่หลงทาง และการวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว (Analysis after Data Collection) ซึ่งในการวิเคราะห์ ข้อมูลสามารถทำได้ด้วยการลดทอนข้อมูล (Data reduction) การแสดงข้อมูล (Data display) และการสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการครูตามสภาพที่เป็นจริง ซึ่งก่อให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับ ปรัชญาการณ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของครูที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาตนเอง โดยข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทางการศึกษา และ นักการศึกษาได้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมภายในโรงเรียน รวมทั้งวัฒนธรรม การปฏิบัติงานของครูเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาครูประจำการ หรือวางแผนหลักสูตรฝึกหัดครูเพื่อเตรียมครูที่มีคุณภาพต่อไป

ตารางที่ 1 แสดงกรอบความคิดในการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาช่วยในการลดอุปสรรคที่ทำให้ครูไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาและความต้องการของคนในท้องถิ่นได้

อุปสรรคที่ทำให้ครูไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้	กิจกรรมของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ
<ol style="list-style-type: none"> 1. ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 2. ครูขาดทักษะในการเก็บข้อมูลจากท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นเนื้อหาหลักสูตร 3. ครูขาดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับชุมชนท้องถิ่น 4. ครูขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเรื่องวัฒนธรรมและความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น 5. ครูขาดความสัมพันธ์ในรูปของชุมชนการเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อนร่วมงาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ครูได้คิดออกแบบ กำหนดรูปแบบ การเรียนรู้ แสวงหาความรู้ และเกิดการเรียนรู้ได้จากการศึกษาการปฏิบัติงานของตนผ่านวงจรการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2. ครูได้ฝึกวิธีการเก็บข้อมูลจากชาวบ้านที่เป็นผู้รู้ในท้องถิ่นด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม 3. ครูได้วางแผนการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น ได้สังเกตการพัฒนาสัมพันธ์ภาพกับชุมชนท้องถิ่น และได้ย้อนกลับมาพิจารณาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาสัมพันธ์ภาพให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น 4. ครูได้คิดพิจารณาทบทวนสะท้อนกลับความรู้ความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับเรื่องของท้องถิ่น 5. ครูได้ร่วมมือกันทำงานในการออกแบบและดำเนินการสืบสอบการปฏิบัติงานในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง ตลอดจนจนศึกษาถึงตัวแปรที่ส่งเสริมและขัดขวางการพัฒนาหลักสูตรของครูซึ่งคณะทำงานของครูนักวิจัยจะส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันโดยการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ สิ่งที่ครูตระหนัก รวมทั้งผลที่ได้จากการปฏิบัติงานของตนเองและเพื่อนครู ครูจะได้แนะนำและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเพื่อนครู